

Ολίγα περί τού πολέμου τού 1941 και τού Ιω. Μεταξά

Αυταί αι γραμμαί γράφονται από έναν άνθρωπον τού οποίου η οικογένεια ήτο αδελφικώς συνδεδεμένη με τήν οικογένειαν τού Ιω. Μεταξά. Όταν τό 1917, μέσα εις τόν διχασμόν τού 1915, ιδρύθη τό κράτος τής Θεσσαλονίκης από τόν Ελευθ. Βενιζέλον, οι Γάλλοι, μέ αφορμήν ένα ασήμαντον επεισόδιον, εξώρισαν τόν Βασιλέα Κωνσταντίνον, τόν αντικατέστησαν μέ τόν δευτερότοκον υιόν του Αλέξανδρον και επέβαλον τόν Ελευθ. Βενιζέλον ως παντοδύναμον πρωθυπουργόν. Τό 1917, εξωρίσθησαν εις τήν Κορσικήν μερικά πολιτικά και στρατιωτικά προσωπικότητες και επετράπη ή επεβλήθη εις αυτάς, νά τάς συνοδεύσουν αι οικογένειαι των. Μεταξύ αυτών ήτο και ο Ιωάννης Μεταξάς και ο μεγαλύτερος αδελφός μου Γεώργιος. Έκτοτε ανεπτύχθη μεταξύ τών δύο πολύτιμος σύνδεσμος, ο οποίος τούς συνέδεεν ολοέν και περισσότερον. Τά χρόνια περνούσαν και μαζί μέ τήν πάροδόν των, επηρεαζόμεναι και από τά διαδραματιζόμενα εξαιρετικά γεγονότα, εξελίσσοντο ραγδαίως και αι πολιτικά συνθήκαι τής χώρας.

Εδημιουργούντο νέα κόμματα, πολιτικά ανακατατάξεις, νέοι πολιτικοί δεσμοί, οι οποίοι, όπως ήτο φυσικόν, είχαν σχέσιν και μέ τάς προσωπικάς εκτιμήσεις τών πρωταγωνιστών τής πολιτικής τής εποχής.

Κατά τήν εποχήν εκείνην, εξέδωσα και διηύθυνα τήν εφημερίδα μου, υπό τόν τίτλον «Η Πρωία». Η «Πρωία» είχε βέβαια τάς πολιτικάς της δοξασίας, τάς οποίας υπεστήριζε μέ πάθος. Ετήρει όμως τήν ανεξαρτησίαν της, μακράν δεσμών και υποχρεώσεων, επιδιώκουσα πρίν απ' όλα νά σταδιοδρομή ως ανεξάρτητον όργανον, αποβλέπον εις τήν αμερόληπτον ενημέρωσιν τής Κοινής Γνώμης. Αμέσως έγινε αισθητή η πικρία τού Μεταξά, διότι η «Πρωία» δέν εξελίσσετο εις κομματικόν ή έστω και ιδιαιτέρως φιλικόν πρός αυτόν δημοσιογραφικόν όργανον. Νομίζω ότι η αμοιβαία φιλία και εκτίμησις μεταξύ τών δύο οικογενειών μας δέν υπέφερον υπερβολικά από τά πολιτικά γεγονότα τής εποχής, εν τούτοις απεμακρύνθησαν αισθητώς η μία από τήν άλλην. Ο τρόπος, μέ τόν οποίον αντιμετώπιζετο τότε η πολιτική κατάσταση, ωδήγησε τήν χώραν εις πολιτικόν χάος, και υπ' αυτάς τάς συνθήκας εφθάσαμεν εις τό 1936. Μέσα εις μίαν αφορήτως συγκεχυμένην πολιτικήν ατμόσφαιραν, ο Μεταξάς, απολαμβάνων πάντα τής αμερίστου εκτιμήσεως τού Βασιλέως, επέβαλε τήν Δικτατορίαν τής 4ης Αυγούστου. Τήν Δικτατορίαν εκείνην τήν παρεστάθη ο Βασιλεύς, παρ' ότι η ερμηνεία πού εδίδετο από αμφοτέρους εις τό περιεχόμενον και τήν δεοντολογικήν της εξέλιξιν ήτο πάντοτε εντελώς διάφορος. Εν

τούτοις, η προσωπικότης τού Μεταξά και τὰ μηνύματα τῆς διεθνούς ακαταστασίας τῆς εποχῆς, τὰ οποία ὅλα προοιωνίζον σύρραξιν, ἦσαν παράγοντες, οἱ οποίοι κατ' ουδέν εμείωνον τὴν υποστήριξιν τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Ιω. Μεταξά. Ἡ στάσις τῆς «Πρωίας», ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Δικτατορίας, ἦτο σαφῶς επιφυλακτικὴ καὶ ἐξειλισσέτο εἰς ἐχθρικὴν μὲ τὸν καιρὸν, ἀφ' οὔτου μάλιστα ὁ Μεταξάς ὠργάνωνε τὸ Κράτος καὶ τὸ σύστημα τῆς διακυβερνήσεώς του εἰς μόνιμον καθεστῶς. Τὰ ὅρια πού ἐπέτρεπεν ἡ τότε λογοκρισία, διηυθυνόμενῃ διὰ τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα ἀπὸ τὸν πρεσβευτὴν Σεφεριάδην καὶ διὰ τὰ ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὸν δημοσιογράφον Βατάλαν ἦσαν περιορισμένα. Ἡ ἀντίδρασις ὅμως τῆς «Πρωίας» ἦτο αἰσθητὴ καὶ ἀκόμη περισσότερον αἰ προσωπικαὶ ἰδικαὶ μου διαθέσεις ἐναντι τῆς Δικτατορίας καὶ, φυσικὰ, τοῦ Ιω. Μεταξά. Ἐξειλιχθησαν μάλιστα μέχρι σημείου ὅπου καὶ χειροδικίας ἀκόμη νὰ ἔχω νὰ ἀντιμετωπίσω. Τοῦτο ἐντυπωσίαζεν ἔτι περισσότερον, λόγῳ τῆς παθητικότητος τοῦ πλείστου τῶν ἐλληνικῶν ἐφημερίδων τῆς εποχῆς.

Ἡ πορεία τῶν γεγονότων, ἱστορικῶς, θὰ δικαιώσῃ, ἐάν δὲν ἐδικαίωσεν ἤδη τὴν τότε πολιτικὴν τοῦ Ιω. Μεταξά. Καὶ τοῦτο ὄχι μόνον λόγῳ τῆς τερατώδους στάσεως τῆς Ἰταλίας τοῦ Μουσσολίνι ἀπέναντι μας, ἀλλὰ καὶ διότι, ἐάν θέλωμεν νὰ μὴ χάνωμεν τὸ αἶσθημα τῆς πραγματικότητος, ὁ Ιωάννης Μεταξάς, ἐρμηνευτὴς τῆς ὁμογνωμίας τοῦ Ἔθνους, υπῆρξεν ὁ πλέον κατάλληλος διὰ νὰ προφέρῃ τὸ ἱστορικὸν ΟΧΙ, τὸ ὁποῖον ἐδόξασε τὴν Ἑλλάδα μας. Τὸ «Ὅχι» ἐκεῖνο, ἐάν ἀντεπροσώπευε τὰ αἰσθήματα τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ιωάννης Μεταξάς τὸ ἐβροντοφώνησε καὶ κατέπληξεν ὀλόκληρον τὴν Οἰκουμένην. Εἰς αὐτὸν δὲ οφείλεται ὅτι ἀπολύτως καμμία ἀντίθεσις δὲν ἐσημειώθη μεταξὺ μας. Οὔτε κἀν καὶ εἰς τὰ ἐνδόμυχα αἰσθήματά μας. Ἄς ἀναλογισθῆ κανεὶς ὁποίας ἀντιδράσεις θὰ ἐδημιούργει τὸ «Ὅχι» ἐάν δὲν ὑπῆρχε τὸ σιδηρόφρακτον κράτος ἐκεῖνον, τὸ ὁποῖον εἶχε παρασκευασθῆ ἀπὸ τὸν Ιω. Μεταξάν μὲ μοναδικὴν συμπαραστάσιν τὰς προσφορὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἄς παραβάλλῃ τὰ ὅσα συνέβησαν εἰς σχετικῶς ἀναλόγους περιστάσεις, ὅπως ἐκεῖναι τοῦ 1915-1918 μὲ τὴν ἀνάμειξιν καὶ τὴν παντοδυναμίαν τῶν ἰσχυροτάτων τότε Ἀγγλογαλλικῶν καὶ Γερμανικῶν μυστικῶν υπηρεσιῶν πού ηνείχετο τὸ κράτος τῆς εποχῆς ἐκείνης. Τὸ 1941 ὑπῆρχε κράτος πειθαρχημένον καὶ παρασκευασμένον νὰ δεχθῆ τὰς συνεπείας τοῦ «Ὅχι», δι' αὐτὸ καὶ ἐτιμήσαμεν τὰς υποχρεώσεις πού ἀνελάβομεν. Βέβαια τὸ τίμημα τῆς Δικτατορίας υπῆρξε βαρὺ, διότι ἡ Δικτατορία ἐκείνη δὲν ἠστειεύετο καὶ τὴν ἐπλήρωνεν ὁ τόπος μὲ διώξεις, ἀρκετὰ βασανιστήρια, υποβιβασμούς τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀτόμου καὶ ἄλλα πολλά. Ἐν τούτοις τὸ «Ὅχι» ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον, παράλληλα μὲ τὸν Λαὸν μας, τὸ ἐπλασε καὶ ὁ Ιω. Μεταξάς, ἐάν δὲν ὑπῆρχεν ὁ Ιω. Μεταξάς, θὰ ἐδημιούργη κενὰ, τὰ οποία δὲν θὰ ἐπέτρεπον νὰ γραφῆ ἡ ἐποποιία τῆς 28ης Ὀκτωβρίου.

Ἀμέσως μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου, μὰς ἐκάλεσεν ὁ Μεταξάς, τοὺς διευθυντὰς καὶ ἀρχισυντάκτας τῶν ἐφημερίδων, καὶ μὰς ὠμίλησε. Δὲν πρόκειται νὰ ἀφηγηθῶ ἐδῶ τὰ τῆς ομιλίας του ἐκείνης. Μετὰ τὸ τέλος τῆς συσκέψεως, παρ' ὅτι αἱ σχέσεις μας ὡς Πρωθυπουργοῦ καὶ Διευθυντοῦ ἐφημερίδος ἦσαν σαφῶς ἐχθρικαί, μὲ ἐκάλεσεν ἰδιαιτέρως καὶ κοιτάζοντάς με εἰς τὰ μάτια μού εἶπεν ἐπὶ λέξει: «Στέφανε, ὅ,τι μὰς ἐχώριζεν ἕως τώρα, τὸ ἐλησμονήσαμεν ἤδη». Ἐπήρε τὸ ἐπισκεπτῆριόν του καὶ ἔγραψε: «Ἐπιτρέπεται εἰς

τόν Σ. Π. νά εισέρχεται εις τό Στρατηγείον εις όλας τάς ώρας τής ημέρας καί τής νυκτός». Μού έσφιξε τό χέρι καί απεχωρίσθημεν.

Τά αναφέρω όλα αυτά, γιά νά υπογραμμίσω ότι ο Ιω. Μεταξάς ήτο πατριώτης. Ίσως πολλά νά ήσαν τά ελαττώματά του, αλλ' έπίστευεν εις τήν Πατρίδα μας, εγνώριζε τί ηθελε καί ήτο πάντοτε παρασκευασμένος διά νά τά επιδιώξη κατά τόν καλύτερον δυνατόν τρόπον. Καί όσοι τού αρνούνται αυτάς τάς αρετάς, ή προσπαθούν νά τόν μειώσουν, ή δέν είναι ειλικρινείς, εάν δέν είναι μύωπες. Έκτοτε τόν επεσκεπτόμην ελευθέρως, οσάκις ενόμιζον ότι είναι χρήσιμον. Μέ εδέχετο ευχαρίστως καί μού είχε χαρίσει όλην του τήν εμπιστοσύνην. Μού ενεπιστεύετο πολλά καί, πολλάκις, δέν μού απέκρυπτε τό πόσον δύσκολοι θά ήσαν δι' ήμάς αι εξελίξεις πού θά αντιμετωπίζαμεν. Ακλόνητος όμως ήτο η πίστις του διά τήν τελικήν νίκην καί, εάν η Έλλάς δέν τόν έχανε τόσον πρόωρα, αναμφιβόλως άλλοι θά ήσαν οι καρποί από τήν εκτίμησιν τής συμβολής μας εις τόν αγώνα τού Ελευθέρου Κόσμου καί τήν νίκην του.

Όταν ήρχισαν νά γίνωνται αισθηταί αι δυσχέρειαί τάς οποίας αντιμετώπιζεν ο στρατός μέσα εις τό Αλβανικόν έδαφος, απεφασίσθη νά αποσταλούν εις τό Μέτωπον επιφανείς δημοσιογράφοι διά νά εμψυχώνουν τόν μαχόμενον στρατόν καί τά μετόπισθεν. Προσωπικώς επρότεινα τόν κ. Θ. Παπακωνσταντίνου. Μέ εφώνησεν ο Κ. Μανιαδάκης καί μού είπε: «τρελλάθηκες; αυτός είναι κομμουνιστής' θά μού τινάξει τό Μέτωπον εις τόν αέρα». Μέ τόν κ. Παπακωνσταντίνου είχα τήν ευκαιρίαν νά συνδεθώ αφ' ότου υπήρξεν ουσιαστικός συνεργάτης εις τάς εκδόσεις τής «Πρωίας», καί μετά, αρχισυντάκτης τής εφημερίδος μου. Ήτο αριστερός, αλλ' ήτο ακόμη περισσότερο εθνικόφρων. Ηνωχλήθη ψυχικώς από τήν Δικτατορίαν όσον ολίγοι. Ο πόλεμος όμως τόν ανέδειξε όποιος πραγματικώς ήτο: γνήσιος Έλλην. Ο Κ. Μανιαδάκης επέμενε νά μή συμπεριληφθή εις τόν κατάλογον τών δημοσιογράφων πού θά επήγαινον εις τό Μέτωπον. Κάμνοντας χρήσιν τού θαυματουργού επισκεπτηρίου τού Μεταξά, τόν επεσκεφέθην καί έδωσε τήν συγκατάθεσιν του. Ο Κ. Μανιαδάκης μού είπεν επί λέξει: «Θά πάη εις τό Μέτωπον, αλλά εσένα θά κρεμάσω». Φυσικά, όχι μόνον δέν μέ εκρέμασεν, αλλά ευθέως ανεγνώρισεν ότι απ' όλα όσα εγράφησαν, τά ιδικά του ήσαν τά καλύτερα.

Διετύπωσα μερικά επεισόδια από τήν εποχήν τού Πολέμου, συνδεόμενα μέ τόν Ιω. Μεταξά, όπως τά έζησα ο ίδιος. Καί τούτο διά νά βοηθήσω τόν αναγνώστην νά σχηματίση ο ίδιος τήν γνώμην του διά τόν Άνδρα. Δι' εμέ ο Ιω. Μεταξάς, παρά τά ελαττώματά του, ήτο αδιαφιλονίκητα άξιος πατριώτης. Ήτο Έλλην καί αφιέρωσεν ολόκληρον τήν ζωήν του καταβάλλων αδιακόπως κάθε προσπάθειαν διά νά βοηθήση τόν τόπον, όπως αυτός ενόμιζε καλύτερον. Δέν ήτο μόνον αυστηρός εις τά όσα έπίστευεν, ήτο καί απόλυτος, τόσον, ώστε δύσκολα νά γίνεται συμπαθής' καί δι' αυτό, πολλούς φίλους δέν είχεν. Εις ό,τι όμως έπίστευεν, τό έπίστευεν ακραδάντως καί προσεπάθει νά τό εφαρμόζη όπως ο ίδιος έκρινε καλύτερον. Καί πάντοτε ήτο εξονυχιστικά μελετημένος. Καί αυτό τό ιστορικόν «Όχι», τό

είχεν ασφαλώς αποφασίσει από καιρού, και ελέχθη εϊκή καί ως έτυχεν. Εγνώριζεν άριστα τά όσα θά εκόστιζεν εις τόν τόπον, αλλά καί τά όσα θά ανέμενεν ο τόπος από αυτό.

Στέφανος Ιω. Πεςμαζόγλου

Εκδότης εφ. Η «Πρωία»

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 45)

Τελικώς θά νικήσωμεν!

30 Οκτωβρίου 1940

Κύριοι,

Έχω λογοκρισίαν καί ημπορώ νά σάς υποχρεώσω νά γράψετε μόνον ό,τι θέλω. Αυτήν τήν ώραν όμως, δέν θέλω μόνον τήν πέννα σας. Θέλω καί τήν ψυχήν σας. Γι' αυτό, σάς εκάλεσα σήμερα γιά νά σάς μιλήσω μέ χαρτιά ανοιχτά. Θά σάς ειπώ τά πάντα. Θά σάς ειπώ ακόμη καί τά μεγάλα μου πολιτικά μυστικά. Θέλω νά ξέρετε καί σεις όλα τά σχετικά μέ τήν εθνικήν μας περιπέτειαν ώστε νά γράψετε, όχι συμμορφούμενοι πρός τās οδηγίας μου, αλλά εμπνεόμενοι εις τήν προσωπικήν σας πίστιν από τήν γνώσιν τών πραγμάτων.

.....

.....

Τελικώς, θά νικήσωμεν. Καί θέλω, φεύγοντες από τήν αιθουσαν αυτήν, νά πάρετε μαζί σας όλην τήν δική μου απόλυτη βεβαιότητα ό,τι θά νικήσωμεν. Εν τούτοις, πρέπει νά σάς επαναλάβω ό,τι επισημότερον διεκήρυξα από τήν πρώτην στιγμήν. Η Έλλάς δέν πολεμά διά τήν νίκην. Πολεμά διά τήν Δόξαν. Καί διά τήν τιμήν της. Έχει υποχρέωσιν πρός τόν εαυτόν της νά μείνη αξία τής ιστορίας της.

Θεοφύλακτος Παπακωνσταντίνου

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1940-1941

([Από τήν ανακοίνωση τού Ι. Μεταξά στόν Αθηναϊκό τύπο](#))

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 47)

Ο θάνατος τού Ιω. Μεταξά

Πιστεύω ειλικρινώς, ότι η μοίρα τής ζωής υπήρξε πολύ ευμενής διά τόν Ιω. Μεταξά μέ τόν πρόωρον θάνατόν του. Τού επεφύλαξε μίαν έξοδον από τήν ζωήν μέ γενικήν αναγνώρισιν τής προσωπικότητός του. Είχεν εγκαταστήσει μίαν Δικτατορίαν καί τήν κατηύθυνεν πρός τήν επιβολήν ενός ιδιορρύθμου φασισμού. Καί ο θάνατός του τόν έσωσεν από τάς περιπετείας πού είναι συνυφασμένα μέ τόν τερματισμόν τών αιωνδήποτε δικτατοριών. Αυτός όμως απέθανεν εγκαίρως, μέ τήν δόξαν τής αξιοπρεπούς καί επιτυχούς διεξαγωγής ενός πολέμου. Άλλη, βέβαια, υπήρξεν η τύχη τής Ελλάδος μέ τόν άκαιρον θάνατόν του. Μετά τόν θάνατον τού Ιω. Μεταξά, επηκολούθησε χάος. Συναγωνιζόμεναι μεταξύ των διά τήν πρώτην θέσιν τής ευθύνης, αι ιδικαί μας μωρία, η ακυβερνησία καί η αχαριστία τών ισχυρών τής εποχής, μάς εστέρησαν τού καρπού τής νίκης, πού εδικαιούμεθα. Δι' όλους αυτούς τούς λόγους, ισχυρίζομαι ότι ο θάνατος τού Ιω. Μεταξά, τήν στιγμήν όπου συνέβη, υπήρξε δι' αυτόν προσωπικώς ο καλύτερος πού θά ηδύνατο νά ελπίση οιοσδήποτε πρωτοστάτης τής διακυβερνήσεως ενός τόπου. Αντιθέτως, διά τήν Ελλάδα, ο θάνατός του, τήν στιγμήν όπου επήλθεν, υπήρξε τραύμα βαρύτατον, τά αποτελέσματα τού οποίου, ακόμη καί σήμερον, πληρώνομεν.

Στέφανος Ιω. Πεσμαζόγλου

Εκδότης εφ. Η «Πρωία»

(«Μαρτυρίες '40-'41» τών Κ. Χατζηπατέρα & Μ. Φαφαλιού, σελ. 162)

